

## I. METODOLOJİ VE DANIŞMA SÜRECİ

Bu raporun hazırlıkları İnsan Hakları Konseyi'nin yayınladığı rehber ilkeler esas alınmak suretiyle Dışişleri Bakanlığı tarafından koordine edilmiştir. Hazırlık sürecinde ilgili devlet kurumları, sivil toplum temsilcileri, üniversiteler ve meslek odalarıyla danışmalar yapılmış, bu kurumlar raporun içeriğine katkıda bulunmuşlardır.

Sivil toplumla danışmalar iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, 27 Şubat 2014 tarihinde sivil toplum paydaşlarının katılımıyla bir istişare toplantısı yapmıştır. Ayrıca, tüm paydaşlar, Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesi aracılığıyla sürece katkıda bulunmaya davet edilmişlerdir. Ulusal raporda yer alan öncelikli konuların saptanmasında sivil toplum örgütlerinin katkıları belirleyici rol oynamıştır. Ulusal Raporun nihai metni (İngilizce ve gayriresmi Türkçe tercümesi) Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesinde yayımlanmaktadır.

Mayıs 2010'da yapılan Türkiye'nin ilk Evrensel Periyodik İncelemesi (EPİM) sonrasında kabul edilen tavsiyeler, Türkçeye tercüme edilerek ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına iletilmiştir.

Bu raporda, Türkiye'nin ilk EPİM incelemesi sonrası gerçekleştirilen yasal ve uygulamaya yönelik gelişmelere ve EPİM'de kabul edilen tavsiyelerin hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara odaklanılacaktır.

## II. GENEL GÖRÜNÜM

Türkiye, 2001 yılından bu yana, insan haklarının korunup geliştirilmesini hedefleyen kapsamlı ve aktif bir insan hakları reform süreci yürütmektedir. Birinci tur EPİM incelememizden bu yana kararlılıkla sürdürülmeye devam edilen reform süreci çerçevesinde, ulusal hukuki çerçeve, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarında uluslararası ilke ve standartlara göre düzenlenmekte ve bu hukuki çerçevenin tam olarak uygulanmasına yönelik önlemler alınmaktadır.

### A. Hukuki Çerçeve

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen Anayasa değişiklikleri çerçevesinde, kadın, çocuk, engelli ve yaşlılar için pozitif ayrımcılık anayasal bir hak olarak tanınmış; kişisel verilerin korunması anayasal garanti altına alınmış; çocuk hakları konusunda anayasal güvenceler getirilmiş; örgütlenme özgürlüğünün kapsamı genişletilmiş; bilgi edinme hakkı ilk kez Anayasal hak olarak tanımlanmış; vatandaşların seçme ve seçilme hürriyetleri daha kuvvetli şekilde garanti altına alınmış; memurlar ve diğer kamu görevlilerine verilen disiplin kararları yargı denetimi kapsamına alınmıştır. Ayrıca, anayasal hakları koruyacak yeni mekanizmalar getirilmiş –Kamu Denetçiliği Kurumu ve Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru sistemi- hukuk devleti güçlendirilmiş, Anayasa Mahkemesi ve HSYK demokratik dünyadaki emsallerine yaklaştıracak biçimde yeniden yapılandırılmış ve askeri yargının yetki alanı sınırlandırılmıştır.

Birinci tur EPİM incelememizden bu yana, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından altı adet “yargı reformu paketi” kabul edilmiştir. Bu paketler, temel kanunlarda yapılan mevzuat değişikliklerini kapsamaktadır [örneğin Türk Ceza Kanunu (TCK), Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ve Basın Kanunu]. Yargı

Reformu Paketlerin hazırlanmasında, yargı bağımsızlığının ve tarafsızlığının güçlendirilmesi, yargının etkinliğinin artırılması ve adalete erişimin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. Mevzuat değişikliklerinin büyük bir kısmı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Türkiye aleyhine aldığı kararlarda atıfta bulunduğu yasal eksikliklerin giderilmesine ve böylelikle insan hakları ihlallerinin yinelenmesinin önlenmesine odaklanmıştır. Bugüne kadar hayata geçirilen reformlar özellikle ifade ve basın özgürlüğü, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile adil yargılanma hakkı olmak üzere çeşitli hak ve özgürlüklere ilişkin yasal çerçeveyi güçlendirmiştir. Yargı reformu paketleriyle getirilen değişikliklere ilgili bölümlerde detaylı bir şekilde yer verilecektir.

30 Eylül 2013 tarihinde açıklanan Demokratikleşme Paketi, temel hak ve özgürlükler ve siyasi haklar alanında önemli yenilikler getirmiş, 2 Mart 2014 tarihinde TBMM'de kabul edilen yasal düzenlemelerle paketteki unsurların büyük bir kısmı hayata geçirilmiştir. Buna göre, farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda imkanı tanınmış, özel okullarda Türkçe'den farklı dil ve lehçelerde eğitim yapılmasının sağlanması öngörülmüş, kamu kurumlarında çalışan kadınların başörtüsü kullanmasının önündeki engel kaldırılmış, ayrımcılık suçunun kapsamının genişletilmesi ve nefret saikiyle işlenen suçların TCK'daki cezalarının artması sağlanmış, toplantı ve gösteri özgürlüğünün genişletilmesine yönelik tedbirler alınmıştır.

Diğer yandan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı, 1 Mart 2014 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu Eylem Planı ile temel hak ve özgürlüklerin daha etkili şekilde korunması ve Türkiye aleyhine AİHM'e yapılan başvuru sayısının asgari seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır.

“Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun” 16 Temmuz 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

## **B. Kurumsal Çerçeve**

2010 Anayasa değişikliklerinin getirdiği en önemli yenilikler, Türkiye'de insan hakları alanında kurumsallaşmaya yönelik yeni demokratik kurumlar ve mekanizmalar kurulması yönünde olmuştur.

Bunlardan birincisi insan haklarına saygılı bir “hukuk devleti”ni gerçekleştirme amacı kapsamında yeni bir iç hukuk yolu olarak Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının getirilmiş olmasıdır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı çerçevesinde 23 Eylül 2012 tarihi itibarıyla herkes, Anayasa ve AİHS kapsamında güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla diğer iç hukuk yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmektedir. Başvuruyu inceleyen Anayasa Mahkemesi, başvuranın temel haklarının ihlal edilip edilmediğine karar vermekte; ihlal tespit etmesi halinde, ihlalin ve ihlal sonuçlarının ortadan kaldırılması ve tazmin için yapılması gerekenler konusunda karar vermektedir.

Bireysel başvuru uygulamasında Anayasa Mahkemesi çok titiz bir çalışma sergilemekte ve içtihatların oluşturulmasında iç hukukun yanında AİHM'in ve bireysel başvuru yolunun bulunduğu diğer Anayasa Mahkemelerinin konuyla ilgili kararlarını analiz ederek insan onurunu yüceltme ve özgürlük alanını genişletme anlayışıyla hareket etmektedir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru uygulamasının başladığı 23 Eylül 2012 tarihinden bu yana kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, yaşam hakkı, mülkiyet hakkı, ifade özgürlüğü, özel hayatın

gizliliği, adil yargılanma hakkı gibi birçok temel hak ve özgürlükle ilgili içtihat oluşturmuş ve ihlal kararları vermiştir. Mahkeme tarafından verilen ihlal kararlarının gerekleri ilgili idari ve adli makamlarca yerine getirilmektedir.

8 Ekim 2014 tarihi itibarıyla Mahkemeye yapılan toplam bireysel başvuru sayısı 26.999'dur. Mahkemeden çıkan karar sayısı 864 olup, kabul edilebilirlik kararı verilen başvuru sayısı 267, ihlal kararı verilen başvuru sayısı 234'tür.

2010 Anayasa değişiklik paketi kapsamında hukuki altyapısı oluşturulan Kamu Denetçiliği Kurumu, 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun 29 Haziran 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla kurulmuş ve 12 Aralık 2012 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Kurum, bağımsız ve tarafsız olup, hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Başdenetçiye ve Denetçilere görevleriyle ilgili olarak emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Kamu Denetçiliği Kurumunun kurulmasıyla kamu idaresinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında birçok yenilik getirilmiştir. Örneğin, insan hakları, temel hak ve özgürlükler ile kadın ve çocuk hakları öncelikli öneme sahip konular olarak ele alınmaktadır. Şikâyet konusunun insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, kadın ve çocuk haklarına ilişkin olması halinde 'menfaat ihlali' koşulu aranmaksızın yerinde inceleme ve araştırma yapılabilmektedir. Gözaltı ve tutukluluk koşullarına ilişkin şikâyetler ile ceza infaz kurumları hakkındaki başvurular bu kapsamda incelenebilmektedir.

Türk idari sisteminde, idareyi, bağımsız ve tarafsız olarak "yerindelik" yönünden de inceleyebilecek tek kurum olan Kamu Denetçiliği Kurumu, kamu yönetimi reformunun en önemli ilkelerinden olan idarenin hesap verilebilirliği ile şeffaflığının artırılması bakımından önemli bir role sahiptir.

Kamu Denetçiliği Kurumu, şikâyet başvurularının incelenmesi ve araştırılması aşamasında idarenin işlem ve eylem ile tutum ve davranışlarının iyi yönetim ilkelerine (nezaket, şeffaflık, hesap verebilirlik, eşitlik, vb.) uygunluğunu da gözetmektedir.

Başvuruların, 'kamu personel rejimi', 'eğitim-öğretim' ile 'çalışma ve sosyal güvenlik' konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Kurum verdiği kararlarda, ulusal mevzuat yanında Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile AIHM içtihadını da göz önünde bulundurmaktadır.

Kamu Denetçiliği Kurumu, STK'lar ve uluslararası kurum ve kuruluşlar ile yakın işbirliği içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir. Kurumun çalışmaları hakkında çeşitli uluslararası raporlarda olumlu eleştirilere yer verilmiştir.

2014 Eylül ayı itibarıyla Kuruma yapılan toplam şikâyet başvuru sayısı 11.580'dir. 2013 yılında 6097 başvuru, 2014 yılında ise 4216 başvuru incelenmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu 30 Haziran 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Paris Prensipleriyle uyumlu olarak kurulan Kurum, insan haklarını korumak ve geliştirmek yönünde çalışmalar yapmak, insan hakları ihlali iddialarını incelemek ve araştırmak, mevzuat ve uygulamayı izlemek, bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirmek, ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara görüş, öneri ve tavsiyelerde bulunmakla görevli ve yetkilidir.

Kamu tüzel kişiliğini, idari ve mali özerkliği haiz olan kurum, görev ve yetkilerinde bağımsızdır. Kimse görevleriyle ilgili konularda kuruma emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Kurum ayrıca, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü (OPCAT) kapsamında öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere “ulusal önleme mekanizması” olarak belirlenmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun karar organı olan İnsan Hakları Kurulu'nun ilk toplantısı 24 Ocak 2013 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 2014 yılı Ekim ayı itibariyle Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na toplam 900 başvuru yapılmıştır.

Diğer yandan, Türkiye'nin insan hakları alanındaki ilk denetim mekanizması olan TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 1990 yılından beri insan hakları alanında parlamenter izleme mekanizması olarak işlev görmeye devam etmektedir.

Komisyon, 2011 yılında Komisyon Kanununda yapılan değişikliklerle, insan hakları alanını düzenleyen kanun teklif ve tasarılarını görüşebilme yetkisi almış; böylece denetim komisyonu olmanın yanında yasama komisyonu olma hüviyetini de kazanmıştır.

Komisyon, 2010-2014 yılları arasında, çocuk yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları ile çocuk ve gençlik merkezleri, askeri ceza infaz kurumları, sivil ceza infaz kurumları ve tutukevleri, kolluk kuvvetlerinin uygulamaları, askeri faaliyetler nedeniyle yaşanan insan hakları ihlalleri, mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenlerin sorunları, gözaltında kayboldukları iddia edilen kişiler, kadın ve aile bireylerine yönelik şiddet, engelli hakları ve engelli bireylerin karşılaştıkları hak ihlalleri, terör ve şiddet olayları kapsamında yaşam hakkı ihlalleri, fişleme iddiaları, suç mağdurlarının hakları, İslam karşıtlığı, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı, işçi hakları ile çalışma hakkı, Avrupa'daki göçmen çocuklar ve velayet sorunu hakkında çalışmalar yapmıştır.

Ayrıca, sıkıyönetim ve olağanüstü hal dönemlerinde terörle mücadelede karşılaşılan sorunları araştırmak amacıyla 13 Ekim 2011 tarihinde anılan Komisyonun bünyesinde “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesi Alt Komisyonu” kurulmuştur.

6384 sayılı “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun”la kurulmuş olan İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, AİHM'in Türkiye aleyhine verdiği ihlal kararlarının sayısının düşürülmesi amacını taşımaktadır. 20 Şubat 2013 tarihinden beri başvuruları kabul eden Komisyonun çalışmaları da AİHM'deki derdest dosya sayısının azalmasında önemli rol oynamıştır. AİHM, uzun yargılamalarla ilgili olarak Komisyona başvuru yapılmasının makul ve erişilebilir bir iç iç hukuk yolu olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda, Türkiye aleyhine uzun yargılama nedeniyle açılmış 5001 başvuru kabuledilemezlik kararları nedeniyle AİHM tarafından reddedilmiş ve Komisyona başvuru yolu nedeniyle kayıtlardan düşürülmüştür.

Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi için gerekli olan mevzuatı uyumlaştırma çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen reformların en üst düzeyde takip edilebilmesini ve etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla 2003 yılında kurulan ve ad hoc bir grup olarak çalışan Reform İzleme Grubu düzenli olarak toplanmaya devam etmektedir.

### C. Uluslararası yükümlülükler ve işbirliği düzeyi

Türkiye, temel hak ve özgürlükler alanındaki bölgesel ve uluslararası sözleşmelere ve mekanizmalara taraf olma ve uluslararası örgütlerle yakın işbirliğini sürdürme yönündeki politikasını devam ettirmektedir.

Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan değişiklikle usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası andlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası andlaşma hükümlerinin esas alınması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede Türk mahkemeleri Türkiye Cumhuriyeti'nin onayladığı uluslararası andlaşma hükümlerine doğrudan atıf yapabilmektedir.

Türkiye, taraf olduğu BM Sözleşmeleri yükümlülükleri uyarınca periyodik raporlarını zamanlıca hazırlayarak ilgili Komitelere sunmaktadır.

Türkiye, Mart 2001'de BM insan hakları Özel Mekanizmalarına açık davette bulunmuştur. Bu özel raportörler ve temsilciler Türkiye'yi sıklıkla ziyaret etmektedir. Bu çerçevede, son olarak Yargıçların ve Avukatların Bağımsızlığı Özel Raportörü Gabriela Knaul 2011 yılında, Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü Christof Heyns 2012 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü Michel Forst'a 2015 yılında ülkemizi ziyaret etmek üzere davette bulunulmuştur.

Türkiye BM özel mekanizmalarından aldığı şikâyet bildirimlerini de düzenli olarak yanıtlamaktadır.

Türkiye, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü'ne (OPCAT) 27 Eylül 2011 tarihi itibarıyla taraf olmuştur. Türkiye, Protokol'e taraf olmakla, "İşkenceyi Önleme Alt Komitesi"nin karakollar, nezarethaneler ve gözaltı merkezlerine ziyarette bulunmasına imkan sağlama yükümlülüğünü üstlenmiştir. 28 Ocak 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu, OPCAT kapsamında öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere "ulusal önleme mekanizması" olarak belirlenmiştir.

İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen ve 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni ilk imzalayan ve onaylayan ülke Türkiye olmuştur. Sözleşmenin Onay Belgesi, 12 Mart 2012 tarihinde Avrupa Konseyi Sekreteryası'na sunulmuştur.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi'nin onay işlemleri tamamlanarak 1 Nisan 2012 tarihi itibarıyla ülkemiz bakımından yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Konseyi Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi 10 Kasım 2010 tarihinde imzalanmış olup, onay belgesi Avrupa Konseyi'ne iletilmiştir. Sözleşmenin 1 Ocak 2015 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesi öngörülmektedir.

BM Çocuk Hakları Komitesine bireysel başvuruları inceleme yetkisi tanıyan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Bireysel Başvuru Protokolü, ülkemiz tarafından 24 Eylül 2012 tarihinde imzalanmış olup, iç onay süreci devam etmektedir.

Keza, 28 Eylül 2009 tarihinde ülkemizce imzalanan ve BM Engellilerin Hakları Komitesi'ne bireysel başvuru yetkisi tanıyan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi'ye ek İhtiyari Protokol'ün iç onay süreci de son aşamaya gelmiş bulunmaktadır.

### **III. İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ**

#### **Ayrımcılıkla mücadele**

Türkiye'nin anayasal sistemi, “dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç, din ve mezhep veya benzeri sebeplere” bakılmaksızın tüm bireylerin kanun önünde ayırım gözetilmeden eşitliği ilkesine dayanmaktadır (Madde 10).

Rapor dönemi içinde, ayrımcılıkla mücadele konusunda bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, ayrımcılık türlerinin tanımını yapmakta, kamu ve özel sektörde ayrımcılıkla ilgili şikayetleri izlemekle görevli bir Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu kurulmasını öngörmektedir. Tasarı TBMM gündemindedir.

Nefret suçlarıyla mücadele amacıyla, Demokratikleşme Paketi kapsamında 2 Mart 2014 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 6529 sayılı Kanun çerçevesinde yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre, TCK'nın değişiklikten önce “Ayrımcılık” başlığını taşıyan 122. Maddesinin başlığı “Nefret ve Ayrımcılık” olarak değiştirilmiş ve dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle anılan maddede yazılı eylemlerin gerçekleştirilmesi suretiyle ayrımcılık yapan kişiye verilecek hapis cezasının alt ve üst sınırı arttırılmıştır.

Ayrıca, bahsekonu Kanun'la yapılan diğer değişikliklerle yaşam tarzına ve farklılıklara saygı TCK kapsamında güvence altına alınmıştır.

#### **Azınlıklar**

Türkiye'deki anayasal sisteme göre, “azınlık” sözcüğü, yalnızca Türkiye'nin taraf olduğu çok taraflı veya ikili uluslararası sözleşmelere dayanılarak tanımlanan ve tanınan grupları kapsamaktadır. Türkiye'deki “azınlık hakları”, Lozan Barış Antlaşması'na (1923) göre düzenlenmektedir.

Sözkonusu Antlaşma'ya göre, Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşları “azınlık” terimi kapsamına girmektedir. Lozan Barış Antlaşması'na dayanan Türk kanunlarında yalnızca “Müslüman olmayan azınlık” terimi yer almaktadır. Antlaşmanın 37-45 maddeleri, Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıklara mensup kişilere ilişkin hak ve yükümlülükleri düzenlemektedir. Sözkonusu hükümler, Türkiye'nin temel kanunları olarak kabul edilmektedir.

Farklı inanç gruplarına mensup vatandaşların haklarının korunması ve kendilerine saygı gösterilmesinin teşvik edilmesi amacıyla 13 Mayıs 2010 tarihinde bir Başbakanlık Genelgesi çıkarılmıştır. Genelgeyle, gayrimüslim Türk vatandaşlarının ülkemizin ayrılmaz parçası

oldukları teyit edilmiş, yasalar gereği bu vatandaşlarımızın Devlet önündeki iş ve işlemlerinde kendilerine güçlük çıkarılmaması ve haklarına hanel getirilmemesi gerektiği tüm devlet kurumlarına tekrar hatırlatılmıştır.

Rapor döneminde, azınlıklara ait gazetelerin yazılı olarak başvurmaları halinde resmi reklam yayımlayabilmeleri mümkün hale getirilmiştir. Sözkonusu gelişme, azınlık gazetelerinin ekonomik durumunu güçlendirmeye yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yaklaşık elli yıllık bir aradan sonra 4 Haziran 2012 tarihinde bir Rum yayınevi faaliyete başlamıştır.

30 Mart 2013'te Elektrik Piyasası Kanunu'nda yapılan değişiklikle, ibadet yerlerinin elektrik faturalarının Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesine konulan ödenekten karşılanması sağlanmış olup, camiler dışında, 2014 yılının ilk ayları itibariyle ülke genelinde bu haktan yararlanan 387 Kilise ve Sinagog bulunmaktadır.

Talep üzerine, Gökçeada'daki Rum Ortodoks azınlık için bir ilkokul açılmış ve 2013-2014 öğretim yılında faaliyete geçmiştir.

Müslüman olmayan azınlıkların mülkiyet haklarının korunması alanında son dönemde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 27 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren yeni Vakıflar Kanunu geçici 7. Maddesi uyarınca 181 taşınmaz, başvuruları üzerine cemaat vakıfları adına kaydedilmiştir. 27 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 651 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Vakıflar Kanunu'na Geçici 11. Madde eklenmiştir. Böylece daha önce el konulan farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımızın vakıf mülklerinin iade edilebilmesinin yolu açılmıştır. Ayrıca, Vakıflar Kanunu'nda durumuna değinilmeyen mezarlıklar ve geçmişte cemaat vakıflarına ait olan ancak kadastro tespiti sırasında kimsenin üzerine yazılamayan yerler, cemaat vakıflarının malikliğine ispat etmesi halinde iade edilebilmektedir. Bu çerçevede 116 cemaat vakfi tarafından yapılan başvurular değerlendirmeye alınmış ve Ekim 2014 itibarıyla 332 taşınmaz tescil edilmiş, 21 taşınmazın bedeli ödenmiştir.

Cemaat vakıflarına taşınmaz iadesi yapılmasının yanı sıra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen vakıflara ait kilise, havra ve sinagog gibi vakıf kültür varlıkları onarılarak farklı inanç mensubu vatandaşlarımızın hizmetine sunulmuştur. 22 Nisan 2014 tarihi itibariyle 9 adet taşınmazın onarımı gerçekleştirilmiştir.

### **Din ve vicdan özgürlüğü ve farklı inanç gruplarıyla diyalog**

Din, inanç ve vicdan özgürlüğü ve dini değerlere saygı, başta Anayasamız olmak üzere, kanunlarımızın güvencesi altındadır. Herkes vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Ülkemizde, bireyin dini inançlarını yayma yolunda çalışma yapması suç teşkil etmemektedir. Aksine, bireyin dini inancını ifade etmesini veya yaymasını cebir veya tehdit kullanarak men etmek suç oluşturmaktadır.

Hoşgörü ve karşılıklı anlayış ortamının güçlendirilmesini sağlamak amacıyla, farklı inanç gruplarına mensup vatandaşlarımız dini törenlerini özgürce gerçekleştirebilmektedir. Trabzon

Sümela Manastırı, Van Akdamar Surp Haç Ermeni Kilisesi, Diyarbakır Sur ilçesindeki Surp Giragos Ermeni Ortodoks Kilisesi, Alanya Aya Yorgi Kilisesinin de aralarında bulunduğu birçok ibadethanede 2010 yılından bu yana dini ayinler düzenlenmektedir.

Farklı inanç grubuna mensup vatandaşlarımızla kamu kurumları ve hükümet yetkilileri arasında var olan diyalog ortamının geliştirilmesine devam edilmiş, mezkur grupların sorunlarının siyasi irade tarafından öncelikli olarak ele alınmasına özen gösterilmiş, bu çerçevede çok sayıda üst düzey temas gerçekleştirilmiştir.

Eğitim ve kültür alanında da farklı inanç gruplarına yönelik olumlu adımlar atılmıştır. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı ders kitapları yeniden gözden geçirilmiş ve ayrımcı addedilebilecek ifadeler çıkarılmış; bir cemaat vakfı bünyesinde açılacak anaokulunda, Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına ek olarak haftanın belli gün ve saatlerinde Süryanice dersi verilebilmesi talebine ilişkin olarak, Ankara 13. İdare Mahkemesi'nin 18 Haziran 2013 tarihli kararıyla, Süryani vatandaşlarımızın talebinin önünde herhangi bir engel bulunmadığına hükmedilmiştir.

Ayrıca, 2013 tarihli Demokratikleşme Paketi'nde Mor Gabriel Manastırı Vakfı arazisinin Manastır Vakfına iade edilmesi hususu da yer almıştır. 7 Ekim 2013 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü karar organı Vakıflar Meclisi tarafından alınan karar doğrultusunda 25 Şubat 2014 tarihi itibarıyla ilgili makamlarca tapu sicil işlemleri neticelendirilerek ihtilaflı arazinin Vakıf adına mülkiyet devri gerçekleşmiştir.

Diğer yandan, Demokratikleşme Paketi çerçevesinde, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik”te yapılan değişikliklerle, kadın memurlara yönelik başörtüsü yasağı kaldırılmış; farklı hayat tarzlarına saygı gösterilmesi, nefret suçu ve ayrımcılık, yaşam tarzına müdahale gibi hususlarla daha etkin mücadele edilmesine yönelik mevzuat değişiklikleri gerçekleştirilmiştir.

### **İfade, basın ve internete erişim özgürlüğü**

İfade ve basın özgürlüğü, Anayasa ve ilgili diğer yasalar tarafından güvence altına alınmıştır. Birinci tur EPİM incelememizden bu yana, ifade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesi konusunda atılan adımlar kararlılıkla sürdürülmüştür. İfade özgürlüğü alanında yapılan reformların sonucunda hassas addedilen birçok konu artık vatandaşlarımız tarafından açıkça tartışılabilir hale gelmiştir.

TCK'nın 301'inci maddesinde 2008 yılında yapılan düzenleme sonrasında bahse konu maddeye dayanarak dava açılması Adalet Bakanının iznine bağlanmıştı. Birinci tur EPİM incelememiz sırasında da tavsiyelere konu olan sözkonusu maddede yapılan değişiklik sonucunda, açılan dava sayısında ciddi bir düşüş olmuş, bunun paralelinde bu hususta Türkiye'ye iletilen eleştiriler de bertaraf edilmiştir. Adalet Bakanlığımız tarafından 2010-2014 yılları arasında başvuruların sadece %10'u için dava açılmasına izin verilmiştir.

2012 ve 2013 yıllarında kabul edilen üçüncü ve dördüncü Yargı Reformu Paketleri, basın ve ifade özgürlüğünün daha da genişletilmesine yönelik yasal düzenlemeler sağlamıştır. Sözkonusu yargı paketleriyle ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğünü evrensel normlarla uyumlu hale getirmek amacıyla yönelik olarak bilhassa TCK ve TMK kapsamında önemli iyileştirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede,



- Basın yayın yoluyla işlenmiş suçlara ilişkin dava ve cezaların infazının ertelenmesi imkanı getirilmiş, bu kapsamdaki dava ve cezaların infazı ertelenmiş, çok sayıda tutuklu tahliye edilmiştir.

-TCK'da yapılan değişikliklerle, suçun basın ve yayın yoluyla işlenmesi halinde cezaların artırılacağına ilişkin hükümler kaldırılmış, ayrıca, suçun basın ve yayın yoluyla işlenmesi hali, artırım nedeni olmaktan çıkarılmıştır.

- Basın Kanunu'na geçici madde eklenerek, farklı tarihlerde çeşitli mahkemelerce verilen ve bir kısmı da sonradan ortadan kaldırılan basılı eserler hakkında çok sayıda verilen toplatma kararları, AİHS hükümleri ile AİHM kararları doğrultusunda, hükümsüz kılınmıştır.

- TMK'nın 6. Maddesi ile düzenlenen "Açıklama ve Yayınlama" başlıklı maddede yer alan süreli yayın durdurma cezası yürürlükten kaldırılmıştır.

- "Suçu ve suçluyu övme" suçu yeniden düzenlenmiş ve bahsekonu suçun oluşabilmesi için "kamu düzeni açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması" şartının gerçekleşmesi hükme bağlanmıştır.

- Terör örgütünün propagandasını yapma suçunun unsurları yeniden düzenlenmiş, bahsekonu suçun unsuru "cebir, şiddet veya tehdit yöntemlerini teşvik etmek amacıyla propaganda yapma" şeklinde tadil edilerek, daha somut bir kritere bağlanmış, böylelikle terör örgütünün propagandasını yapmanın ancak sözkonusu unsurları taşıyorsa cezalandırılabilmesi sağlanmıştır.

- Terör örgütlerinin cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru göstermeyen veya bu yöntemlere başvurmayan açıklamalarının basılması ve dağıtılması suç olmaktan çıkarılmıştır.

- Terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına "terör örgütünün bildiri veya açıklamalarını basan veya yayanlarla", ayrıca örgüt üyeliği suçundan ceza verilmeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır.

- "Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleyen kişi, ayrıca örgüte üye olmak suçundan da cezalandırılır" hükmünün uygulama alanı "sadece silahlı örgütleri" kapsayacak şekilde daraltılmıştır.

Diğer yandan, 30 Eylül 2013 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan Demokratikleşme Paketi'nde yeralan bazı yasal düzenlemeleri içeren ve sözkonusu paketin devamı niteliğinde olan 6529 sayılı Kanun Mart 2014'te yürürlüğe girmiş olup, ifade özgürlüğünü genişletici düzenlemeler içermektedir. Bu bağlamda, diğerlerinin yanısıra,

-Vatandaşlarımızın Türkçe'nin yanısıra farklı dil ve lehçelerde propaganda yapabilmelerinin önündeki kısıtlamalar kaldırılmıştır.

-Vatandaşlarımızın kendi ana dillerini öğrenebilmelerinin temin edilmesi amacıyla özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitim yapılmasına olanak tanınmıştır.

Ayrıca, 3 Mart 2011 tarihinde yürürlüğe giren Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, ülkemizin de taraf olduğu Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi ile AB Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'ne uyumlu şekilde hazırlanmıştır. Kanunla, ifade özgürlüğü açısından büyük önem arz eden 'yeniden iletim' serbest bırakılmış, yayın dili üzerindeki kısıtlamalar tamamıyla kaldırılmış, yayınların içeriğinin önceden denetlenmeyeceği hükmü ile ifade özgürlüğü teminat altına alınmıştır.

Son olarak, Basın Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanarak, TBMM'ye sevk edilmiştir. Buna göre, basılı gazeteler ve mevkuteler, haber ve fotoğraf ajanslarında çalışanlar kapsamına aynı işi internet haber sitelerinde yapanlar

da alınarak bu kişiler de gazeteci olarak tanımlanacak ve gazetecilere tanınan haklardan yararlanmaları sağlanacaktır.

2014 yılında internet kanununda yapılan değişikliklerle, kişilik haklarının korunması ve özel hayatın gizliliğinin temini amaçlanmıştır. Bu çerçevede, internetin daha güvenli olarak kullanılması, daha özgür olması, kişilik hakları ve özel hayatın gizliliğinin korunmasına yönelik tedbirler alınmıştır.

### **Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı**

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. Bu hakkı uluslararası standartlar doğrultusunda güçlendirmek amacıyla, 2011 yılından beri kabul edilen toplam altı yargı reformu paketiyle önemli mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu kapsamda, özellikle uzun tutukluluk sürelerine ilişkin sıkıntıların giderilmesi, uygulayıcıların tutuklama konusunda daha özenli davranmaları ve tutuklamaya alternatif koruma tedbirleri oluşturulması amacıyla tutuklu ve hükümlüler lehine yeni düzenlemeler içeren yasal değişiklikler hayata geçirilmiştir. Böylelikle, tutuklama yaygın olarak kullanılan bir koruma tedbiri olmaktan çıkmış, tutukluluk süreleri ve cezaevlerindeki tutukluluk oranlarında önemli ölçüde düşüş sağlanmıştır. 2006 yılında %49,2 olan cezaevlerindeki tutukluk oranı 13 Ekim 2014 itibarıyla %14,3'e gerilemiştir. Söz konusu düzenlemeler aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Tutuklama kararı verilebilmesi için belirlenen hapis cezası üst sınırı bir yıldan iki yıla çıkarılmıştır.
- Azami 10 yıllık tutukluluk süresi 5 yıla sınırlandırılmıştır.
- Uygulayıcıların tutuklama konusunda daha özenli olmaları amacıyla tutuklama kararlarının somut olgularla açıkça gerekçelendirilmeleri sağlanmıştır.
- Konutunu terk etmemek, belirli bir yaşam bölgesini terk etmemek ve belirli bir yere veya bölgeye gitmemek şeklinde üç yeni adli kontrol yöntemi eklenmiştir.
- Adli kontrol uygulamasının kapsamı hapis cezası miktarına bakılmaksızın tüm suçlara uygulanabilecek şekilde genişletilmiştir.
- Tutukluluğa yapılan itirazlarda, cumhuriyet savcısının görüşünün şüpheli, sanık veya avukata bildirilmesi zorunluluğu getirilmiş, böylelikle tutukluluğa itiraz sistemin etkinliğinin artırılmıştır.
- Soruşturma aşamasında tutukluluk durumu değerlendirilirken şüpheli, sanık veya müdafinin dinlenilmesi zorunluluğu getirilmiştir.
- Müstakilen soruşturma aşamasında hakim kararı gerektiren koruma tedbirlerine karar vermek amacıyla sulh ceza hakimlikleri kurulmuştur. Böylelikle bu alanda ihtisaslaşmış, yaptığı incelemelerde gerekli dikkat ve hassasiyeti göstererek açık gerekçeler sunan ve şikayet ve itirazları titizlikle değerlendiren bir mercii oluşturulmuş, uzun tutuklulukların önlenmesi ve koruma tedbirlerine ilişkin ülke genelinde uygulama birliği sağlanması hedeflenmiştir.
- Gözaltına alma ve tutuklama şartları zorlaştırılmış, bu kararların alınabilmesi için "somut delillere dayalı kuvvetli şüphe" ölçütü getirilmiştir.
- Yakalanan veya tutuklanan kişilerin kanunda öngörülen başvuru imkanlarından yararlandırılmaması durumunda bu kişilere tazminat isteyebilme imkanı tanınmıştır

### **Adil yargılanma hakkı ve yargıya erişim**

Anayasanın 36. maddesinde, herkesin, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına

sahip olduğu düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkının uluslararası standartlar doğrultusunda daha da güçlendirilmesi amacıyla yargı reformu paketleriyle mevzuatta önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Esasen yukarıda kayıtlı kişi özgürlüğü ve güvenliği başlığı altında sunulan kanun değişikliklerinin bir bölümü dolaylı olarak adil yargılanma hakkını da güçlendirmektedir. Diğer yandan, yargı reformu paketleriyle spesifik olarak adil yargılanma hakkı ve yargıya erişim alanında yapılan düzenlemeler özetle aşağıda sunulmaktadır.

-Özel yetkili mahkemeler kaldırılmış, böylelikle adil yargılama bakımından tartışmalara sebebiyet veren özel yetkilere sahip mahkeme ve cumhuriyet savcılığı uygulaması ile özel soruşturma ve kovuşturma usullerine son verilmiş ve tüm ağır ceza mahkemelerinin aynı usul kurallarına tabi olması sağlanmıştır.

-Adli yardımın kapsamı genişletilmiştir.

-AİHM tarafından verilmiş bazı ihlal kararları hakkında yargılamanın yenilenmesi yolu açılmıştır.

-İdari yargıda istinaf kanun yolunun açılmasıyla yargılama sürelerinin kısaltılması ve hukuki güvenlik ilkesinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

-Askeri idari yargı ve idari yargıda davacılara ıslah suretiyle talep ettikleri tazminat miktarını artırma hakkı getirilmiştir.

Ayrıca, 2013 yılında yapılan bir başka mevzuat değişikliğiyle, sanıkların kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde savunma yapması imkanı getirilmiştir.

## **Barışçıl Toplantı ve Örgütlenme Özgürlüğü**

Barışçıl toplantı ve örgütlenme özgürlüğü Anayasa ile güvence altına alınmıştır.

Demokratikleşme Paketi'nde yer alan unsurları yasalaştıran ve 13 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe giren 6529 sayılı Kanunla toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün genişletilmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda, Siyasi Partiler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle siyasi hayata katılım güçlendirilmiş ve temsilde adalet sağlanmıştır. Ayrıca devlet yardımının kapsamı genişletilmiş ve siyasi partilerin yerel teşkilatlanmaları ile siyasi partilere üyelik konusundaki kısıtlamalar kaldırılmış ve eş-başkanlık imkanı getirilmiştir. Siyasi partiler ve adaylar tarafından yapılacak her türlü propagandanın, Türkçe'nin yanı sıra farklı dil ve lehçelerde de yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

Ayrıca, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, toplantı yer ve güzergâhının belirlenmesinde katılımcılığın sağlanması amacıyla yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, açık yerlerdeki toplantı ve gösteri yürüyüşleri gün batımına kadar devam edebilecek, kapalı yerlerdeki toplantılar ise gece saat 24.00'e kadar yapılabilecektir. Ayrıca hükümet komiseri uygulamasına son verilmiş, onun yerine düzenleyici kurulun uygulamadan sorumlu tutulması düzenlenmiştir.

Ayrıca, İçişleri Bakanlığı'nca 26 Haziran 2013 tarihinde "Çevik Kuvvet Personeli" başlıklı bir Genelge, 22 Temmuz 2013 tarihinde ise "Toplumsal Olaylarda Hareket Tarzları" başlıklı bir Genelge yayımlanmıştır. Kolluk kuvvetlerinin güç kullanımını düzenleyen söz konusu Genelgeler esasen, İçişleri Bakanlığı tarafından toplumsal olaylarda kolluk kuvvetlerinin uymaları gereken kuralları hatırlatmak, gaz ve diğer göz yaşartıcı gaz kullanımı sırasında riayet edilmesi gereken kaideleri hatırlatmak amacıyla hazırlanmıştır.

2010 Anayasa değişikliği doğrultusunda 4688 sayılı Kamu Grevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'nu değiştiren Kanun 11 Nisan 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözkonusu Kanun'la memurlar ve diğer kamu görevlilerine tanınan toplu sözleşme hakkının kullanımı, kapsamı ve toplu sözleşmeden yararlanacak olan kişilere ilişkin hususlar düzenlenmiştir.

18 Ekim 2012 tarihinde kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'yla, işçi ve işveren sendikaları ile konfederasyonların işleyişleri düzenlenmiş ve toplu iş sözleşmeleriyle ilgili hususlar belirlenmiştir. Kanun'un "Grev ve lokavt yasakları" başlıklı 62. maddesinde grev yasakları önemli ölçüde azaltılmış, noter hizmetlerinde, aşı ve serum imal eden işyerlerinde, hastane dışındaki klinik, sanatoryum, prevantoryum, dispanser ve eczane gibi sağlıkla ilgili işyerlerinde, eğitim ve öğretim kurumlarında, çocuk bakım yerlerinde, huzur evlerinde ve havacılık hizmetlerinde grev ve lokavt yasağı kaldırılmıştır.

### **İşkence ve kötü muamele yasağı**

Türkiye, "işkenceye karşı sıfır tolerans" politikası çerçevesinde işkencenin önlenmesi ve iddiaların araştırılması için tüm yasal değişiklikleri yapmış, denetim ve yargı mekanizmalarını kurmuştur.

İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi kapsamında infaz kurumlarımız ulusal ve uluslararası denetime açık olup, tüm infaz kurumlarımız ulusal düzeyde bağımsız nitelikteki 136 Ceza İnfaz Kurumu ve Tutukevleri İzleme Kurullarının, 139 infaz hâkimliğinin, uluslararası düzeyde ise ilgili BM ve Avrupa Konseyi mekanizmalarının denetimi altındadır.

Bu organların yanı sıra Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü görevlileri, Cumhuriyet Başsavcıları, ceza infaz kurumlarından sorumlu Cumhuriyet savcıları, Adalet müfettişleri ve ceza infaz kurumu kontrolörleri insan hakları ihlalleriyle ilgili uygulamaları denetlemek ve gerektiğinde yasal müdahalede bulunmakla görevlidir.

Ayrıca, kurumlar; TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanlığı yetkilileri tarafından da denetlenmektedir.

Kolluk kuvvetleri hakkındaki şikayetleri incelemekle görevli bağımsız bir Kolluk Gözetim Komisyonu kurulmasına ve merkezi kayıt sistemi oluşturulmasına yönelik kanun tasarısı TBMM gündemindedir.

Ceza infaz kurumu çalışanları tarafından hükümlü ve tutuklulara karşı işkence yapıldığı iddiaları ciddiyle araştırılmakta, sorumlular hakkında gerekli adli ve idari işlem gecikmeksizin yapılmaktadır. Ceza infaz kurumu personeli hakkında doğrudan adli soruşturma yapılabilmekte, soruşturma izni alınmasına gerek bulunmamaktadır.

Polis Merkezleri Amirliklerinde işkence ve kötü muamele iddialarının önüne geçilebilmesi ve aydınlatılabilmesi amacıyla başta nezarethaneler olmak üzere Polis Merkezlerinde bulunan ilgili kısımların (Nezarethane dışında kalan giriş, koridorlar, müracaat alanları, ifade alma odaları ile vatandaşa hizmet verilen diğer alanlar) kamerayla izlenmesi ve mevcut kamera kayıtlarının 30 gün süreyle saklanmasına yönelik olarak tüm il emniyet müdürlükleri 2 Ekim 2013 tarihinde talimatlandırılmıştır.

Ayrıca, nezarethaneye konulan şüphelilerin haklarındaki işlemlerin tamamlanıp adli mercilere sevk edilinceye kadar geçen sürede görevlilerce uyulması gereken esas ve usullere açıklık getiren “Emniyet Genel Müdürlüğü Nezarethane Talimatnamesi” hazırlanmış ve Genel Müdürlük Makamınca 24 Haziran 2014 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Nisan 2014’te yürürlüğe giren 4. Yargı Reformu Paketi kapsamında, 5237 sayılı TCK’nın ‘İşkence’ başlıklı 94. maddesinde yapılan değişiklikle, işkence suçlarında zamanaşımının uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Söz konusu değişiklikle, işkence suçlarının zamanaşımına uğramasının önlenmesi ve daha etkin soruşturmaların yürütülmesi hedeflenmiştir.

Mevzuatımıza göre, sanığın veya şüphelinin ifadesinin alınmasında ve sorguya çekilmesinde özgür iradesini etkileyen işkence, kötü muamele gibi hukuka aykırı yöntemlerin kullanılması yasak olup, bu hükme aykırı bir şekilde elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilememektedir.

İşkence ve Kötü Muamelenin önlenmesi konusundaki son gelişmelere ve istatistiki bilgilere, BM İşkencenin Önlenmesi Komitesi’ne 29 Eylül 2014 tarihinde sunulan periyodik raporda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

## **Eğitim hakkı**

Türkiye’nin eğitim politikasının temelini, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç, din veya mezhep ayrımı yapılmaksızın tüm vatandaşların çağdaş bilim ve eğitim ilkelerine uygun bir eğitim alma hakkının, eşit hak ve imkânlarla güvence altına alınması oluşturmaktadır.

Eğitim hizmetleri, zorunlu eğitim çağındaki bütün çocukları hayata ve bir üst öğrenime hazırlamak amacıyla her çocuğa fırsat ve imkân eşitliği temelinde sunulmaktadır. Bu çerçevede, eğitim ve öğretim programları ve ders materyalleri insan hakları çerçevesinde ve bireysel özgürlüklerin geliştirilmesini sağlayacak nitelikte hazırlanmaktadır.

Türkiye’de okullarda öğrenim gören 17 milyondan fazla öğrenci bulunmaktadır. Zorunlu eğitim 2012 yılında 4+4+4 sistemi şeklinde 12 yıla çıkarılmıştır. Bu düzenleme ile tüm kademelerde okullaşma oranlarında artış sağlanmış ve derslik başına düşen öğrenci sayısı önemli ölçüde azaltılmıştır. Okullaşma oranı 2013-2014 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda %99,57, ortaokullarda %94,52 ve liselerde %76,65 olmuştur. Kız çocuklarının okullaşma oranı 2013-2014 eğitim-öğretim yılında ilkokullarda %99,61, ortaokullarda %94,47, ortaöğretimde %76,05’tir.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Avrupa Birliği Bakanlığı ortaklığında, 12 yıllık zorunlu eğitimin ilk 8 yılına yönelik olarak ilkokul ve ortaokul kademesinde okula devam oranlarını arttırmak amacıyla, AB fonlarıyla desteklenen iki yıl süreli “İlköğretime Devam Oranlarının Artırılması Projesi” 21 Ekim 2013 tarihi itibarıyla uygulamaya konulmuştur.

Mayıs 2011’de başlatılan “Özellikle Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Artırılması” adlı proje Haziran 2013’te tamamlanmıştır. Proje kapsamında, doğu ve güneydoğu illerinde kız çocuklarının okula kayıt olmalarını ve okulda kalmalarını sağlama hedefiyle, örgün veya yaygın eğitime katılımlarını teşvik edici faaliyetler yapılmıştır. 16 ilde 160 pilot okulda öğrenci destek programı uygulanmış, 3.200 ev ziyaret edilerek, 2.000’den fazla çocuk

okullulaştırılmıştır. “147” MEB İletişim merkezine yapılan 1.200’ün üzerindeki çağrının değerlendirilmesiyle 800 çocuk örgün veya açık öğretime yönlendirilmiştir. 218 kız çocuk Açık İlköğretime, 2.270 kız çocuk Açık Liseye, 326 kız çocuk Açık Meslek Lisesine kayıt edilmiştir. 3.302 kız çocuk örgün eğitime geri dönmüş ve 1.390 kız çocuğun ilköğretime, 1.403 kız çocuğun liseye devam etmesi sağlanmıştır. 1.032 kız çocuğu/kadın okuma-yazma öğrenmiştir.

Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu’nda yapılan değişikliklerle Türk vatandaşlarının kullandığı farklı dil ve lehçelerin öğretilmesi amacıyla özel kursların açılmasına izin verilmiştir. Bu kanuna dayanılarak ilköğretim kurumlarında Kürtçe (Kırmançi ve Zazaki) seçmeli ders olarak 2012-2013 eğitim ve öğretim yılından itibaren, Lazca 2013-2014 eğitim ve öğretim yılından itibaren seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Değişik kademelerde oluşturulan seçimlik derslerle tüm vatandaşlarımızın ve öğrencilerimizin eğitimden beklentileri, sosyal ve kültürel talepleri karşılanmaya çalışılmaktadır.

Çeşitli üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı, Ermeni Dili ve Edebiyatı, Zaza Dili ve Edebiyatı, Gürcü Dili ve Edebiyatı, Süryani Dili ve Edebiyatı programları yer almaktadır.

30 Eylül 2013 tarihinde açıklanan Demokratikleşme Paketiyle Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde eğitim ve öğretim yapabilmeleri amacıyla özel okul açılmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk vatandaşlarına ait eğitim kurumları, Özel Eğitim Kurumları Kanunu (2007) tarafından düzenlenmektedir. Bu okullarda, Türkçe ve Türk kültürü hariç bütün derslerde azınlıkların kendi dillerinde eğitim yapılmaktadır. Müslüman olmayan azınlıklara mensup öğrenciler, ayrıca, azınlıklara ait olmayan herhangi bir devlet okuluna veya özel okula hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın özgürce gidebilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ermenice ders kitapları hazırlanarak, 2010-2011 öğretim yılından itibaren Ermeni okullarındaki öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaya başlanmıştır.

Engelli öğrencilerin okullarına ulaşımını ve erişimini sağlamak için iyileştirme çalışmaları sürdürülmektedir. 12 yıllık zorunlu eğitimde “Orta ve İleri Düzey Engelliler hariç, Hafif Düzey Engelliler” kaynaştırma eğitimi içine alınmıştır.

Mülteci ve sığınmacı öğrencilerin okullara kayıtları ilgili mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Halen ülkemizde geçici koruma altındaki 68.000 Suriyeli öğrenciye, bu öğrenciler için oluşturulan sınıflarda eğitim hizmeti sağlanmaktadır. Anadili Arapça olan 2.463 öğretmen de dahil olmak üzere toplam 3.063 öğretmen bu sınıflarda hizmet vermektedir.

### **Kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği**

2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, kadın, çocuk, engelli ve yaşlıların haklarının geliştirilmesine yönelik politika üretme ve çalışmaların koordinasyonundan sorumlu kurum olarak belirlenmiştir. Bakanlığın kurulmasıyla birlikte kadın haklarının geliştirilmesi için daha fazla kaynak ayrılmıştır.

2010 Anayasa değişiklikleriyle kadınlar dahil çeşitli gruplar için pozitif ayrımcılığa izin veren yeni bir tanımlama Anayasamızdaki yerini almıştır. Devletin kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yükümlülüğüne yer veren 10. Maddede geçici özel önlemler almayı mümkün kılacak düzenleme yapılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013 dönemi içerisinde uygulanmış, 6 aylık dönemler halinde izlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi, sağlık, karar alma mekanizmalarına katılım, eğitim, medya, çevre, yoksulluk, ekonomi başlıkları altında hazırlanan Eylem Planı 2015-2020 dönemi için yenilenmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde 24 Mart 2009'da Kadın - Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuştur. Birinci tur incelemeyen bu yana Komisyon, erken yaşta evlilik, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde mevzuattaki ve uygulamadaki eksiklikler, işyerinde psikolojik taciz, toplumsal cinsiyet açısından Anayasa, toplumsal cinsiyet eşitliğinde medyanın rolü, her alanda kadın istihdamının artırılması gibi alanlarda çalışmalar yürütmüş, ve bu çalışmalar neticesinde erişilen bulgular hakkında TBMM'yi ve ilgili kuruluşları bilgilendirmiştir.

Türkiye'de kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarında artış gözlenmektedir. 2002 yılında Mecliste % 4,4'lük bir oranla 21 kadın milletvekili yer alırken ve 2011 yılında bu oran % 14,3 ile 79 kadın milletvekiline ulaşmıştır. Bu, 2005 yılı Binyıl Kalkınma Hedefleri ile amaçlanan 2015 yılında mecliste % 17'lik temsil oranına ulaşılması hedefi yolunda kaydedilmiş önemli bir gelişmedir. Ayrıca 2009 yerel seçim sonucunda kadınların yerel yönetimdeki temsil oranı toplamda %4,2 iken 2014 yerel seçim sonucunda bu oran %9,2'ye ulaşmıştır.

Ülkemizin Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne taraf olmasının ardından, iç mevzuat Sözleşmeye uyumlu olarak düzenlemiştir. Bu çerçevede, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kanunla, herhangi bir ayırım içermeyecek şekilde tüm kadınlar, çocuklar, diğer aile bireyleri ve ısrarlı takip mağdurları Kanun kapsamına dahil edilmiş; fiziksel, sözlü, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddeti de kapsayacak şekilde "şiddet", "ev içi şiddet" ve "kadına yönelik şiddet" kavramları tanımlanmıştır. Halihazırda "6284 sayılı Kanunun Uygulanmasına Yönelik Etki Analizi Araştırması" yürütülmektedir

Kanunla Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri kurulması öngörülmüştür. Bu merkezler, şiddete uğramış ya da şiddete uğrama riski bulunan kadınların başvurabileceği, danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme hizmetleriyle, ihtiyaç duydukları konularda güçlendirici ve destekleyici hizmetleri veren ve izleme çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esaslı ile yürüten merkezlerdir ve 14 ilde başlatılan pilot uygulamayla faaliyete başlamıştır. 13 Ekim 2014 tarihi itibarıyla bu merkezlerden 24.921 kadın, 839 erkek ve 6.821 çocuk hizmet almıştır.

Kadın Konukevleri Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik, 5 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'de kadın konukevlerinin sayısı hızla artmaktadır. 2014 Ekim itibarıyla 130 konukevi hizmet vermektedir (Bu rakam 2010 yılında toplam 65 idi). Konukevlerinde toplam 3.328 kişiye hizmet sunulabilmektedir.

Konukevleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri dışında başvuranların ilk gözlemlerinin yapıldığı, psiko-sosyal ve ekonomik durumlarının incelendiği, geçici kabullerinin yapılarak iki haftaya kadar kalabildikleri 25 ilk kabul merkezi bulunmaktadır.

Şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan ve desteğe gereksinimi olan kadınların başvurabileceği bir “ALO 183 Hattı” kurulmuştur. İki pilot ilde şiddet mağduru ve risk altındaki kadınlara hakim kararıyla tehlike anında yardım çağrısında bulunmayı sağlayan güvenlik butonu verilmeye başlanmıştır.

“Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımlarıyla güncellenmiş ve "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015" 10 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

AB ile işbirliği halinde “Kadına Yönelik Aile içi Şiddetin Önlenmesi Projesi” 2014 yılında başlatılmıştır. Proje ile şiddet mağduru kadınlara sağlanacak destek hizmetlerinin yanı sıra merkezi ve yerel yönetim ile yerel STK’lar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve Ankara Barosu temsilcilerinden oluşan bir “Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Komitesi” kurulmuş olup, komitenin literatür taraması, mevzuat taraması/çalışması, nitel araştırma, TÜİK verileri kullanılarak nicel değerlendirme ve mağdura yönelik destek hizmetlerinin belirlenmesi hususlarında çalışmalar yapması kararlaştırılmıştır. Komite ilk toplantısını 24 Eylül 2013 tarihinde gerçekleştirmiştir. Toplantıda erken yaşta ve zorla evliliklere ilişkin fikir alışverişinde bulunulmuştur. Ayrıca erken yaşta ve zorla evliliklerle mücadele konusunda yapılan çalışmaları bütüncül bir şekilde ele almak için 14 Aralık 2013 tarihinde yürürlüğe giren “Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı”nda 2014 yılında güncelleme yapılmıştır. Bu husustaki gelişmelere çocuk hakları bölümünde yer verilmektedir.

Kadın istihdamı alanındaki mevcut sorunların tespiti ile bu sorunların giderilmesine yönelik ilgili tüm tarafların gerçekleştirdiği çalışmaları izlemek, değerlendirmek, koordinasyon ve işbirliğini sağlamak üzere, “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi uyarınca “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” oluşturulmuştur.

2011 yılı Şubat ayında yürürlüğe giren yeni bir kanunla yeni istihdam imkânlarının sağlanması bakımından erkeklere nazaran kadınlara pozitif ayrımcılık yapılarak 18 yaşından büyük olmaları halinde belli koşullara göre 12 ila 54 ay süresince sigorta primlerinin, işveren hisselerinin İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanacağı hususları düzenlenmiştir.

Ayrıca İş Kanunu ve Devlet Memurları Kanunu’nda yapılan değişikliklerle doğum ve ebeveyn izinlerinde kadınlar lehine düzenlemeler yapılmıştır.

Mart 2011’de “2011/2 Sayılı İşyerlerinde Psikolojik Tacizin (Mobbing) Önlenmesi konulu Başbakanlık Genelgesi” yürürlüğe girmiştir.



2010 yılında kadınların işgücüne katılma oranı % 26,3, istihdam oranı ise % 20,3 iken 2013 yılında bu rakamlar sırasıyla % 30,8 ve %27,1 olmuştur.

Türkiye'deki üniversiteler bünyesinde Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin sayısı 58'e ulaşmıştır. Ayrıca 12 üniversitede Kadın Çalışmaları yüksek lisans programı vardır.

Ceza infaz kurumlarında bulunan kadın hükümlülerin yeniden suç işlememeleri ve topluma kazandırılmaları için eğitimlerine devam etme imkanı sağlanmakta, eğitimi olmayanlar bu hususta yönlendirilerek teşvik edilmekte, mesleği olmayanlara meslek edindirme kursları düzenlenmekte, görevli psikolog ve sosyal çalışmacılar tarafından kadın mahkumlara yönelik psiko-sosyal destek programları uygulanmaktadır. Kadın kapalı ceza infaz kurumları ile kadın barındırılan kurumlarda kreş hizmeti sunulmakta, annesinin yanında kalan çocuklar kreş hizmetlerinden faydalanabilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda geçmiş yıllarda polis, sağlık çalışanları, hakim ve savcılara yönelik olarak düzenlenen eğitimlerin yanısıra din görevlileri, er ve erbaşlar, jandarma personeli, medya çalışanları, iletişim fakültesi öğrencileri ve çeşitli görevlerde çalışan kamu görevlileri gibi farklı gruplara yönelik eğitim çalışmaları yürütülmektedir.

### **Çocuk hakları ve çocuk adaleti**

Çocuk haklarının etkin bir şekilde uygulanması ve koordinasyonunun sağlanması için 2013 – 2017 yıllarını kapsayan “Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi” Aralık 2013'te kabul edilmiştir. Bu Strateji Belgesi, bütün çocukların refahını sağlamayı, yaşam kalitesini yükseltmeyi ve yaşama, gelişme, korunma, katılım gibi temel haklarını en üst düzeyde kullanabilmelerini sağlamayı hedeflemektedir.

Temmuz 2014'te sözkonusu Eylem Planı'nın 6. stratejik amacı olan ‘Aileyi ve Çocuğa Yönelik Destek ve Koruma Hizmetlerini Geliştirmek’ bölümüne erken yaşta evliliklerin önlenmesine ilişkin etkin yasal ve idari tedbirlerin alınması hedefi ve bu hedef kapsamındaki faaliyetler eklenmiştir. Bu faaliyetler arasında, erken yaşta ve zorla evliliklerin nedenleri ve etkilerine ilişkin bilimsel araştırmalar yapılması, nüfusa kayıt edilmemiş çocukların sisteme alınması için gereken tedbirlerin alınması, özellikle kız çocuklarının eğitim sistemi içinde kalması ve eğitim sistemi dışında kalan kız çocuklarının tespiti, takibi ve eğitime devamını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması, mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi için lokal tedbirlerden ziyade sistematik tedbirlerin alınması, erken yaşta evlenerek doğum yapan kız çocuklarının tespiti ve bildirim konusunda gerekli tedbirler alınması, erken yaşta evliliklerle ilgili yargılamaların öncelikli ve hızlı olmaları konusunda gerekli tedbirlerin alınması gibi faaliyetler yer almaktadır.

Çocuk haklarına yönelik çalışmaların sistematik bir çerçevede ele alınabilmesi ve kurumlar arası eşgüdüm ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik “Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuştur. Sözkonusu kurul, çocuklara hizmet veren ilgili tüm Bakanlıkların üst düzey temsilcileri, ilgili sivil toplum kuruluşları ve çocuk hakları komitelerinde yer alan çocuk temsilcilerden oluşmaktadır.

2014-2018 yıllarını kapsamaması planlanan Çocuğa Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlıkları sürmektedir. Eylem Planıyla hedeflenen, çocukların

şiddetten korunması kapsamında ülke genelinde tüm kamu kurum/ kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde çocukların her tür şiddetten korunması için, her alanda yapılması gereken çalışmaların belirlenmesi ve yürütülmesidir. Çocuk işçiliği ve çalışma ortamlarında çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi, sözkonusu Eylem Planı taslağında yer verilen hedefler arasındadır.

Çocuk istismarının önlenmesi ve istismara uğrayan çocuklara bilinçli ve etkin bir şekilde müdahale edilmesi amacıyla çıkarılan Başbakanlık Genelgesiyle, Sağlık Bakanlığına bağlı hastaneler ve kurumlar bünyesinde “Çocuk İzlem Merkezleri” kurulması ve bu merkezlerin işleyişinin Sağlık Bakanlığınca koordine edilmesi düzenlenmiştir. Çocuk izlem merkezlerinin ilk pilot uygulaması Ankara’da başlatılmıştır. Sözkonusu merkez; hastanelerin bünyesinde, ilgili kurumların koordinasyon içinde çalışacağı, çocuğun tekrar örselenmesini engelleyecek biçimde, bütün adli ve tıbbi işlemlerin tek merkezde ve tek seferde yapılmasına imkan verecek şekilde oluşturulmuştur. Çocuk İzlem Merkezleri halihazırda dokuz ilde hizmet vermektedir.

Avrupa Birliği’nin mali, UNICEF’in teknik desteği ve Adalet Bakanlığı işbirliğinde yürütülen “Çocuklar için Adalet Projesi” ile Çocuk Koruma Kanunu’nun etkin bir şekilde uygulanması çocukların yasalarda öngörülen bütün haklarının tam olarak yaşama geçirilmesi hedeflenmektedir.

Çocuk ve gençlerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı hususu Anayasa’nın 50. maddesi ile güvence altına alınmıştır.

Öncelikle en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına katkı sağlamak üzere “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Yerel Kaynakların Etkinleştirilmesi Projesi (2013-2014) yürütülmektedir. Ayrıca çocuk işçiliğinin azaltılmasına ilişkin “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi” ve ILO Türkiye Temsilciliği tarafından yürütülen “Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Projesi” uygulamaya konmuştur.

Ülkemizde 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü her yıl kutlanmakta olup, bu kutlamalar kapsamında ilki 2000 yılında olmak üzere bu güne kadar 14 Ulusal Çocuk Forumu düzenlenmiştir. Öte yandan, Türkiye, Kanada ve Peru’nun önderliğinde BM Genel Kurulunca alınan kararla 2012 yılından itibaren 11 Ekim “Dünya Kız Çocuklar Günü” olarak kabul edilmiştir. Ülkemizde kız çocuklarının haklarının korunması, geliştirilmesi ve karşılaştığı sorunlara dikkat çekilmesi, duyarlılık oluşturulması amacıyla Ekim ayının ikinci haftası “Kız Çocukları Haftası” olarak kabul edilmiştir.

Çocuk adaleti sisteminin iyileştirilmesiyle ilgili olarak, “Terörle Mücadele Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”la çoğunlukla 18 yaşın altında olan suçta itilmiş çocukların, TMK kapsamında çocuk mahkemelerinde yargılanmaları hükme bağlanmıştır.

Çocuk ıslahevleri şartlarının iyileştirilmesi için alınan ek tedbirlere ilişkin olarak, tutuklu çocuklar kendilerine ait kapalı ceza infaz kurumlarında, çocuk sayısının az olduğu ve çocuk kapalı ceza infaz kurumunun olmadığı illerde ise yetişkin ceza infaz kurumlarının çocuklar için ayrılmış bölümlerinde (blok/oda) tutulmaktadır. Çocuk kapalı ceza infaz kurumlarında tutuklu kız çocukları için ayrı bir kısım yoksa, bunlar kadın kapalı ceza infaz kurumlarının

kendilerine ayrılan bölümlerinde kalmaktadırlar. Hükümlü çocuklar (kız-erkek) ise, çocuk eğitimevlerinde tutulmaktadır.

Tutuklu çocuklar için üç adet müstakil kapalı ceza infaz kurumu ile hükümlü çocuklar için üç adet çocuk eğitimevi bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı, son dönemlerde çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişim özellikleri ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak önemli sayıda müstakil çocuk kapalı ceza infaz kurumu hizmete sokmuştur. Bu kapsamda 2012-2017 mali yatırım programı kapsamında altı ilde çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumunun yapımı planlanmaktadır. Bu kurumlarda her çocuğun eğitim, öğretim ve sosyal etkinlikleri beraber geçirdikleri zamanlar dışında tek başına kalabilecekleri, uyuyabileceği odalar oluşturulmuştur. Bu odalar özel yaşam alanları hariç modern güvenlik sistemleri ile kontrol edilmektedir.

Tutuklu ve hükümlü çocukların topluma kazandırılmaları amacıyla eğitim ve iyileştirme çalışmaları yürütülmektedir. Bu kapsamda çocuklar, psikolojik ve sosyal problemlerine çözüm bulmak amacıyla kurumda görevli psikolog ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşebilmektedirler.

Tutuklu ve hükümlü çocukların risk durumlarının tespit edilerek, onlara uygun programlardan ve etkinliklerden yararlanmalarını sağlamak amacıyla “Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi(BİSİS)” geliştirilmiştir. Bu sistem ile her hükümlünün bireysel olarak değerlendirilmesi, risk düzeyinin saptanması ve bu duruma uygun bireysel iyileştirme planının yapılması amaçlanmaktadır. Söz konusu sistemin pilot uygulamaları tamamlanmış olup yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

## **Engelli hakları**

Engellilik konusunun tüm politika alanlarında gözetilerek, hak temelli bir yaklaşımla kurgulanması ve engelli bireylerin karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması Türkiye’de engellilik politikasının esasını oluşturmaktadır.

Engelli haklarının korunması, kullandırılması ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve yasal düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak, strateji belgesi ve eylem planları hazırlamak ve onaylamak, engelli hakları konusunda kurumlararası işbirliği ve koordinasyonu sağlayarak farkındalık oluşturmak amacıyla 2013 yılında “Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” oluşturulmuştur.

Engellilere yönelik politika ve uygulamalarda hak temelli bir anlayışı geliştirmek ve mevzuata tıbbi bakıştan sosyal bakışa evrilen paradigmatik dönüşümü yansıtmak üzere, tüm mevzuattaki “sakat” (handicapped), “çürük” (faulty), ve “özürlü” (impaired) ibareleri, “engelli” (person with disability) ibaresi ile değiştirilmiştir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu, 6 Şubat 2014 tarihinde yapılan değişikliklerle Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’nin bakış açısı ve öngördüğü yükümlülükler doğrultusunda yeniden şekillendirilmiş ve Sözleşme ilkeleri daha belirgin olarak vurgulanmıştır. Bu kapsamda, engelli tanımı değiştirilmiş, ayrımcılıkla ilgili ayrı bir madde düzenlenerek, ayrımcılık yasağı vurgulanmış ve eşitliği sağlamak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tedbirlerin alınması hükme bağlanmıştır. Ayrıca, Milli Eğitim Temel Kanunu ve İş Kanununa yapılan eklemelerle eğitim ve iş alanlarında

engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağı özel olarak düzenlenerek, çalışma hakkının ve eğitim hakkının engelliler tarafından kullanımının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Engellilerin işgücü piyasasına katılımlarını artırabilmek amacıyla kamu kurumlarında memur olarak istihdam edilebilmelerine ilişkin sınav sistemi 2011 yılında değiştirilmiş, engelliler için ayrı ve merkezi nitelikte sınav yapılması, sınav sorularının, sürelerinin, refakatçi ve yardımcı araç gereksinimlerinin engel grupları göz önüne alınarak belirlenmesi ve adayların erişimlerinin sağlanması öngörülmüştür.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen “İnsan Hakları ve Engellilik Seminerleri Projesi” kapsamında, tüm politika ve uygulamalarda Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin gözönünde tutulması ve engellilik konusunun bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının teşvik edilmesi için 4 farklı hedef gruba (yasama süreçlerinde görevli uzmanlar, yargı mensupları, sivil toplum kuruluşları ile kamu kurum ve kuruluşları temsilcileri) yönelik bilgilendirme seminerleri düzenlenmiş ve uygulama rehberleri hazırlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı işbirliği içinde 2013-2014 yıllarını kapsayan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin Uygulanma ve İzlenmesine Destek Projesi” yürütülmektedir.

### **Mülteciler, sığınmacılar, uluslararası koruma ve insan ticaretiyle mücadele**

Ülkemizdeki yabancılar, uluslararası koruma başvuru sahipleri ile düzenli ve düzensiz göçmenler için temel bir düzenleme niteliğinde olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 11 Nisan 2013 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yasallaşmıştır. Söz konusu Kanunla göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak ve kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınırdışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı’na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Kanununun 62. maddesi şartlı mülteci başlığı altında Avrupa ülkeleri dışından ülkemize gelen yabancılar üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar uluslararası koruma sağlanmasını öngörmektedir. Avrupa’dan ülkemize gelenler ise aynı Kanun kapsamında mülteci statüsünde kabul edilmektedir. Böyle ikili bir tanımlama yapılmasına rağmen tüm başvuru sahiplerinin talepleri iltica usulleri açısından hiçbir ayırım gözetilmeksizin 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 tarihli Protokolü ve yukarıda bahsedilen 6458 sayılı Kanun çerçevesinde yürütülmektedir. Her iki grup sosyal yardım, sağlık yardımı, çalışma ve istihdam, eğitim haklarından ayırım yapılmaksızın aynı şekilde yararlandırılmaktadır.

Türkiye, uluslararası sözleşmeler gereği, hiçbir sığınmacıyı zulüm göreceği yere geri göndermemekte, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki “geri göndermeme” (non-refoulement) ilkesine titizlikle uymaktadır.

Ülkemiz, uluslararası insani hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, ülkelerindeki şiddetten kaçan Suriyelilere yönelik izlediği açık kapı politikasına devam etmekte ve uluslararası hukuk uyarınca Suriyelilere, ayırım gözetmeksizin, geçici koruma

sağlamaktadır. Halen 22 kampta yaklaşık 220 bin Suriyeliye geçici korunma sağlanmaktadır. Toplamda, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde yaklaşık 1,6 milyon Suriyeli misafir edilmektedir.

İnsan ticaretiyle mücadele konusu, öncelik verilen konulardan birisi olmaya devam etmektedir. İnsan Ticaretinin Önlenmesi ve Mağdurların Korunması Hakkında Kanun Tasarısı taslağı üzerinde çalışmalar halen sürdürülmektedir.

İnsan ticaretiyle mücadele çalışmaları, organize suç şebekelerinin çökertilmesi, tanık/mağdur konumundaki şahısların tespit edilmesi, bu konumdaki yabancılara koruma, psikolojik destek ve rehabilitasyon sağlamak suretiyle ülkede kalışlarına izin verilmesi ve bu sayede kolluk kuvvetleriyle gönüllü işbirliği yapmaları teşvik edilerek suçlulara ulaşılması, mağdurların ülkelerine güvenli ve gönüllü dönüşlerinin sağlanması doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Ayrıca insan ticaretiyle mücadele alanında bölgesel ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katkıda bulunulmakta, komşu ve bölge ülkeleriyle imzalanan anlaşmalar aracılığıyla da ikili işbirliği yürütülmektedir. Bu alanda uluslararası düzeyde gerçekleştirilmekte olan konferans, çalıştay, seminer gibi çalışmalara aktif katılım sağlanmaktadır.

2005-Ekim 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilen operasyonlar sonucunda 2069 tacir yakalanmış ve 1119 insan ticareti mağduru tespit edilmiş olup, mağdurların 169'u 2005 yılında kurulan ve 24 saat esasına göre hizmet veren 157 Acil Yardım Hattı yoluyla yapılan ihbarları takiben kurtarılmıştır.

### **İnsan hakları eğitimi**

İnsan hakları eğitimi, reform süreci çerçevesinde oluşturulan sağlam yasal altyapının uygulamada tam olarak hayata geçirilmesi hedefinin gerçekleşmesinde en önemli unsurlardan birini teşkil etmektedir. Bu amaçla başta hakim ve savcılar ve kolluk kuvvetleri mensupları olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında görevli personele insan hakları eğitimleri düzenli olarak sağlanmaktadır. Ayrıca çeşitli kurumlar ve sivil toplum örgütleri halka yönelik bilinçlendirme kampanyaları yürütmektedir.

Keza, eğitim ve öğretim yoluyla insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek amacıyla birçok tedbir alınmıştır. Ortaokul müfredatına "Demokrasi ve İnsan Hakları" isimli bir seçmeli ders eklenmiştir. Bazı üniversiteler insan hakları konusunda yüksek lisans ve doktora programları başlatmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde, ders kitaplarının insan hakları normlarına aykırı bir husus veya ayrımcı bir unsur içermemesi ilkesine yer verilmektedir.

Yer kısıtı nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarında bu alanda gerçekleştirilen eğitim programlarının ayrıntılarına bu raporda yer verilmeyecek olup, aşağıda kayıtlı birkaç örnek sunulmakla yetinilecektir:

Polis yöneticisi ve polis memuru yetiştiren Polis Akademisi'nde lisans düzeyinde 3'üncü sınıfta "İnsan Hakları" ve "Avrupa İnsan Hakları Hukuku" dersi, ön lisans düzeyinde 2'inci sınıfta "İnsan Hakları" dersi verilmektedir. Yüksek lisans ve doktora seviyesinde de keza insan hakları konularıyla ilgili dersler verilmektedir. Ayrıca, 2014-2015 Eğitim Öğretim Yılı güz döneminden itibaren Kürtçe ve Ermenice başta olmak üzere yerel diller eğitimi seçmeli ders olarak müfredata alınmıştır.

Ceza infaz kurumları personeline yönelik olarak, suç işleyenin cinsiyeti, uyuğu ne olursa olsun kanun önünde eşit bulunduğunu hatırlatan meslek öncesi veya meslek içi eğitimler verilmekte, bu personel insan hakları ve temel özgürlükler konusunda, özellikle mahkûm hakları alanında, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitime tâbi tutulmaktadır.

Jandarma Okullar Komutanlığında 2013-2014 eğitim ve öğretim yılında insan hakları, Türk Ceza Hukuku, Ceza Muhakemeleri Hukuku, Aile İçi Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi dersleri verilmiştir.

Avrupa Konseyi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliğinde yürütölen "Demokratik Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi kapsamında çıkarılan aylık bültenler yaygın bir kitleye ulaştırılmaktadır.

### **Geleceğe Bakış:**

EPİM sürecine kararlılıkla bağlı olan Türkiye, EPİM dahil tüm uluslararası taahhütlerini gözönünde bulundurarak kapsamlı reform sürecine devam edecektir. Ülkemiz, insan haklarını daha da geliştirmek ve korumak hedefiyle tüm paydaşlarla temaslarını sürdürecektir.